

LYČIŲ LYGYBĖ

ŽMOGAUS TEISIŲ UŽSIĖMIMO SCENARIJUS

Žmogaus teisių balsas

TAUTINIŲ MAŽUMŲ DEPARTAMENTAS
PRIE LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS

Scenarijai mokytojams

LYČIŲ LYGYBĖ IR LYČIŲ STEREOTIPAI: TARP TEORIJOS IR PRAKTIKOS

Šis metodinis rinkinys – žmogaus teisių užsiėmimo scenarijus, skirtas pedagogams ir jaunimo darbuotojams. Scenarijų sudaro glausta tematinė informacija, svarbiausių sąvokų sąvadas, diskusiniai klausimai ir metodai. Scenarijus orientuotas į 8-12 klasių moksleivių žmogaus teisių švietimą.

TURINYS: Agnė Vitkutė, Giedrė Šėmytė, Goda Savickaitė, Milda Janeikaitė

DIZAINAS: Ruta Krau

PAGRINDINĖ INFORMACIJA

Faktinė lyčių lygybė – tai užtikrintos vienodos moterų ir vyrų teisės bei galimybės. Vienodas matomumas ir požiūris, galių ir atsakomybės pasiskirstymas, išteklių, naudos, paslaugų ir teisingumo prieinamumas bei vienodas dalyvavimas visuose procesuose ir srityse.

Nepaisant nuolatinių pastangų, faktinė lyčių lygybė – vis dar pilnai neįgyvendintas iššūkis daugelyje gyvenimo sričių. Norint ją pasiekti yra būtinas aktyvus abiejų lyčių indėlis bei horizontali moterų ir vyrų lygybės perspektyvos integracija visose politikos srityse (gender mainstreaming).

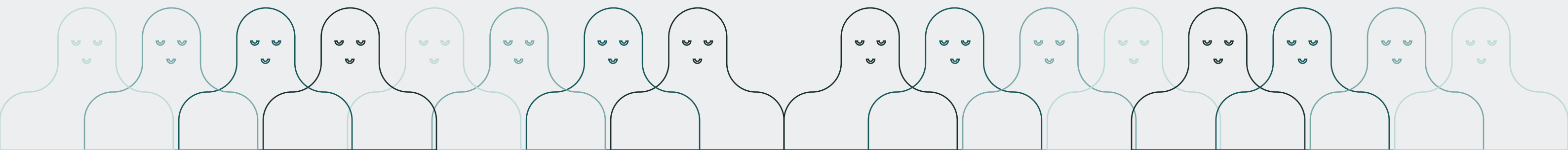
Vienas iš pagrindinių lyčių lygybės siekiamybės iššūkių – smurtas artimoje aplinkoje, nuo kurio dažniausiai nukentčia moterys ir mergaitės, todėl tai dar yra žinoma kaip smurtas lyties pagrindu ir yra laikoma diskriminacijos prieš moteris forma.

Pasak Jungtinių Tautų lyčių lygybės ir moterų įgalinimo padalinio, kas trečia moteris visame pasaulyje bent kartą yra nukentėjusios nuo esamo ar buvusio partnerio, patyrusios seksualinį priekabiavimą už šeimos ribų, arba yra nukentėjusios nuo abiejų šių smurto formų. Smurtas prieš moteris įvykdytas dabartinių ar buvusių partnerių – dažniausia smurto prieš moteris forma, pasireiškianti vyrų galios viršenybe moterų atžvilgiu.

Tai gali būti paaiškinta per ilgą laiką gyvavusią patriarchalinę visuomenės sistemą, istoriškai susiformavusios ir pateisinamos lyčių nelygybės ir vis dar gajų lyčių stereotipų prizmę. Todėl švietimas apie lyčių santykių progresą, moterų įgalinimo didinimas, nusistovėjusių neigiamų nuostatų bei seksistinių stereotipų kvestionavimas yra esminiai aspektai siekiant lygiaverčių moterų ir vyrų teisių užtikrinimo. Tai yra naudinga visiems ir visose gyvenimo srityse: kuriami geresni santykiai ir socialinė sanglauda, įtvirtinama saugesnė aplinka ir geresnė gyvenimo kokybė, kyla šalies ekonomika ir BVP lygis bei užtikrinamas kokybiškesnis vaiko gyvenimas.

Lyčių lygybės švietimas yra esminis veiksnys kovojant su lyčių stereotipais, kurie dažnai yra perteikiami vaikams nuo kūdikystės; tai yra perduodama iš tėvų, socialinių tinklų, ankstyvosios mokymosi patirties, žiniasklaidos. Dažnai berniukai ir mergaitės yra skirtomi į mėlynas ir rožines „dėžutes“ bei yra auklėjami vadovaujantis tradicinėmis, tačiau stereotipinėmis pažiūromis. Natūraliai, vaikai patys pradeda demonstruoti lyčių stereotipais grįstą mąstymą ir elgesį jau ikimokykliniame amžiuje. Tai atsiliepia tolesniuose jų gyvenimo etapuose, renkantis profesijas ir kuriant savas šeimas. Dažnai berniukai yra ugdomi viešajam gyvenimui, reikalaujančiam svarbių sprendimų priėmimo įgūdžių ir racionalumo, o mergaitės – būti globėjomis bei vadovautis emocionalmu, privatumu.

Ši diferenciacija atsispindi ir aukštajame moksle: moterys vis dar vyrauja švietimo, sveikatos apsaugos ir socialinių mokslų srityse, vyrai – politikoje, technologijų srityje, inžinerijoje, gamtos moksluose, matematikoje. Dažnai mokytojai sąmoningai ar nesąmoningai palaiko šiuos lyčių stereotipus pristatydami mokymosi medžiagą, bendraudami su mokiniais, jiems patardami.

Lyčių lygybės integravimas švietime yra būtina sąlyga kovojant su stereotipais, skatinant socialinius bei kultūrinius pokyčius ir siekiant de facto moterų ir vyrų lygybės visose visuomenės gyvenimo srityse. Atsižvelgdama į tai, Europos Tarybos Lyčių lygybės komisija apibrėžė švietimą kaip vieną iš pagrindinių prioritetų didinant visuomenės žinias lyčių lygybės ir žmogaus teisių srityse bei formuojant lygiavertes ir nestereotipines lyčių roles, požiūrį ir elgesį.

SVARBIAUSIOS SĄVOKOS

1. Lyčių lygybė

Tai padėtis, kuomet moterys ir vyrai turi tas pačias teises ir galimybes gyventi visavertį gyvenimą, pavyzdžiui, mokytis, dirbti, gauti vienodą atlygį, derinti darbo ir šeimos įsipareigojimus, gauti reikiamas paslaugas, dalyvauti sprendimų priėmimo. Lyčių lygybė remiasi ne lyčių dominavimu, o lyčių partnerystės idėja, kuri reiškia, kad nėra siekiama jog vyrų dominavimą pakeistų moterų dominavimas, bet lyčių lygybė užtikrinančioje visuomenėje moterys ir vyrai yra laikomi lygiaverčiais partneriais tiek namuose ir darbe, tiek visuomenėje apskritai, kur gyvenimas yra grindžiamas be stereotipų ir diskriminacijos lyties, lytinės tapatybės ir raiškos pagrindais.

2. Lyčių stereotipai

Tai yra įsišakniję įsitikinimai, lūkesčiai ir išankstinės mintys, kuriomis remiantis moterims ir vyrams priskiriami tam tikri vaidmenys ir savybės, kurias sąlygoja ir apriboja jų lytis. Lyčių stereotipai gali slopinti įgimus mergaičių ir berniukų, moterų ir vyrų talentus ir gebėjimus, apriboti jų išsilavinimo, profesines ir apskritai gyvenimo galimybes. Jie naudojami siekiant pagrįsti ir išlaikyti istoriškai susiformavusį moterų pavaldumą vyrams, kas stabdo moterų pažangą ir visapusišką integraciją visuomenėje.

3. Lytis (socialinė)

Tai yra socialiai susiformavę vaidmenys, elgsena, veikla ir bruožai, kuriuos tam tikra visuomenė laiko tinkamais moterims ir vyrams. Šios ypatybės priklauso nuo konkretaus laiko, aplinkos ir yra kintami. Socialinė lytis lemia, ko tam tikrame kontekste tikimasi, kas leidžiama ir vertinama moteryse ir vyruose. Daugumoje visuomenių skirstant atsakomybes ir veiklas, užtikrinant prieigą prie išteklių ir jų kontrolę, suteikiant sprendimų priėmimo galimybes pastebimi moterų ir vyrų skirtumai ir nelygybė. Socialinė lytis yra platesnių sociokultūrinių kontekstų dalis, o su šia sąvoka susijusios prielaidos ir lūkesčiai moteris paprastai įstumia į nepalankią padėtį vertinant jų galimybes naudotis esminėmis teisėmis. Kalbant apie socialinę lytį yra pabrėžiamas skirtumas tarp socialinių ir biologinių aspektų susijusių su tam tikra lytimi.

4. Lyčių lygybės aspekto integravimas

Tai yra papildoma tarptautiniu lygiu įgyvendinamos lyčių lygybės strategijos priemonė, apimanti lyčių perspektyvos integravimą į politikos ruošimą, kūrimą, įgyvendinimą, stebėjimą ir vertinimą, reguliavimo priemones bei išlaidų programas siekiant propaguoti lyčių lygybę bei kovoti su diskriminacija lyties ir lytinės tapatybės pagrindu. Lyčių aspekto integravimas reiškia, kad bus formuojama tokia politika ir priimami tokie įstatymai, kurie daug geriau atitiktų visų piliečių – moterų ir vyrų, mergaičių ir berniukų – poreikius. Lyčių aspekto integravimas užtikrina efektyvesnę visuomenės įsitraukimą ir padeda pašalinti nelygybę sukuriančias sąlygas bei siekia išvengti nelygybės susidarymo arba sustiprėjimo, kuris gali padaryti neigiamą poveikį tiek moterims, tiek vyrams.

5. Smurtas prieš moteris

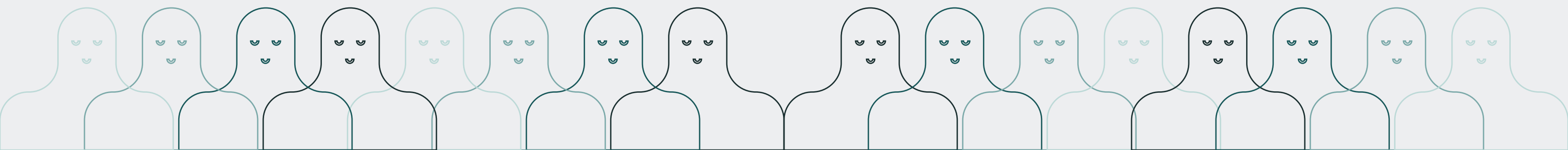
Tai suprantama kaip žmogaus teisių pažeidimas ir moterų diskriminacijos forma ir reiškia visus smurto dėl lyties veiksmus, dėl kurių moterys patiria arba gali patirti fizinę, seksualinę, psichologinę arba ekonominę žalą ar kančias, įskaitant grasinimą įvykdyti tokius veiksmus, prievartą arba savavališką laisvės atėmimą, nesvarbu, ar tie veiksmai būtų vykdomi viešajame ar privačiame gyvenime.

6. Smurtas lyties pagrindu

Tai yra prieš asmenį nukreiptas smurtas dėl to asmens lyties, lytinės tapatybės ar lyties raiškos arba darantis neproporcingą poveikį tam tikros lyties asmenims. Smurtas prieš moteris dar yra vadinamas smurtu lyties pagrindu, nes moterys dažniausiai nukenčia nuo šio tipo smurto.

DISKUSINIAI KLAUSIMAI

1. Kokia yra lyčių lygybės nauda? Ar ji aktuali tik moterims, ar ir vyrams?
2. Kokių žinote/su kokiais lyčių stereotipais esate susidūrę? Kokius sunkumus sukuria stereotipai siekiant lyčių lygybės?
3. Kokios yra kitos kliūtys siekiant lyčių lygybės švietime apart lyčių stereotipų?
4. Kaip manote, kokių priemonių reikėtų imtis, norint užtikrinti lyčių lygybę mokykloje?
5. Kaip suprantate lyčių lygybės aspekto integraciją visuomenėje?

METODAI/UŽSIĖMIMAI

1. Ar tai moteriška, vyriška, ar neutralu?

Apibrėžimas	Apšilimo užsiėmimas, skirtas didinti moksleivių supratimą apie lyčių stereotipus mūsų mąstyme ir kasdienybėje
Grupės dydis	Neribotas
Trukmė	30-45 min.
Tikslai	<ul style="list-style-type: none"> • Atpažinti lyčių stereotipus kasdienybėje • Išplėsti supratimą apie nusistovėjusių stereotipinių požiūrių ir lyčių nelygybės sąsajas • Apmąstyti būdus, kaip sumažinti lyčių stereotipus mokykloje
Priemonės	Popieriaus lapai moksleivių atsakymams / Sli.do aplikacija
Pasiruošimas	Atsispausdinti sąrašą ir išdalinti tuščius popieriaus lapus moksleiviams/ Sli.do aplikacija

Instrukcijos:

Po vieną perskaitykite žemiau pateiktus žodžius ir paprašykite moksleivių pažymėti ant išdalinto popieriaus lapo (anonimiškai), jei pirmiausiai pagalvoja apie moterišką ar vyrišką lytį, ar apie abi lytis tuo pačiu metu:

- Rožinė spalva
- Kitų žmonių gelbėjimas
- Maisto gaminimas
- Gydymas
- Automobiliai
- Dietiniai gėrimai
- Fizika
- Mėlyna spalva
- Valymas
- Programavimas
- Makiažas

Visiems sužymėjus, surinkite atsakymus (tai gali padaryti ir keli moksleiviai) ir kartu įgarsinkite rezultatus bei aptarkite išvadas.

Diskusiniai klausimai:

- Kaip manote, kodėl tam tikri dalykai labiau asocijuojasi su tam tikra lytimi? Pabandykite atsižvelgti į istorinį, kultūrinį, biologinį kontekstus.
- Ar sutinkate, jog toks suskirtymas pagal lytį yra teisingas? Kokios naudos/žalos tai suteikia moksleiviams/visuomenei?
- Kaip manote, kokių priemonių reikėtų imtis, norint sumažinti lyčių stereotipus mokykloje?

2. Lyčių lygybės testas

Apibrėžimas	Užsiėmimas, skirtas didinti moksleivių supratimą apie lyčių lygybės švietimą
Grupės dydis	Neribotas
Trukmė	30-45 min.
Tikslai	<ul style="list-style-type: none"> • Įsivertinti savo žinias apie lyčių lygybės švietimą; • Padiskutuoti, kaip ir kodėl skiriasi mergaičių ir berniukų galimybes mokytis visame pasaulyje bei kaip tai paveikia lyčių lygybės progresą
Priemonės	Popieriaus lapai moksleivių atsakymams / Sli.do aplikacija
Pasiruošimas	Atsispausdinti klausimyną ir išdalinti tuščius popieriaus lapus moksleiviams/ Sli.do aplikacija

Instrukcijos:

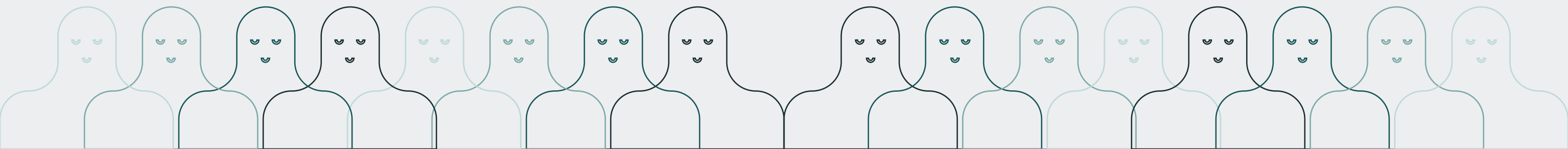
Paprašykite moksleivių atsakyti taip arba ne į žemiau pateiktus klausimus (galima pridėti ir daugiau klausimų):

I. Apytiksliai 132 milijonai mergaičių visame pasaulyje nelanko mokyklos (taip)

Kodėl pasaulyje tiek daug mergaičių nemoka mokyklos? Kliūtys mergaičių švietimui yra sudėtingos ir įvairiose bendruomenėse skiriasi. Kai kurios su lytimi susijusios kliūtys mokslui, su kuriomis susiduria mergaitės, yra žalingos socialinės ir lyčių normos, vaikų santuokos, konfliktai ir nestabilumas, vaikų darbas ir mokymosi išlaidos.

II. 2019 m. 66 % šalių buvo pasiekusios lyčių lygybę pradiniam ugdyme (taip)

Lyčių lygybė pradiniam ugdyme reiškia, kad mokykloje mokosi vienodas mergaičių ir berniukų skaičius. Suteikti vienodas galimybes visoms mergaitėms ir berniukams įgyti pradinį išsilavinimą ir užtikrinti jo baigimą yra svarbus žingsnis siekiant lyčių lygybės švietimo srityje. Tačiau lyčių lygybė švietime reiškia, kad mergaitės ir berniukai ne tik įgyja vienodas galimybes mokytis ir baigia mokymosi ciklus, bet taip pat yra vienodai įgalinami.

III. Konfliktų paveiktose vietovėse mergaitės 2,5 karto dažniau praranda galimybę eiti į mokyklą (taip)

Dėl konfliktų ir krizinių situacijų paprastai prarandamas šeimos pragyvenimo šaltinis ir pasikeičia moterų ir mergaičių socialiniai vaidmenys. Dėl to daugiau mergaičių praranda galimybę eiti į mokyklą. Konfliktų paveiktose valstybėse paauglės mergaitės yra ypač pažeidžiamos. Grėsmės mergaičių švietimui: tiksliniai išpuoliai prieš mokyklas arba mokyklų pastatų naudojimas kariniam naudojimui, išaugęs smurtas dėl lyties.

IV. Pasaulyje per pastaruosius metus mažiausiai 1 iš 5 11–17 metų paauglių patyrė tam tikrą smurtą dėl lyties mokykloje ar šalia jos. Smurtas mokykloje – tai visų formų smurtas, vykstantis mokyklose ir šalia jų, patiriamas mokinių ir vykdomas kitų mokinių, mokytojų ar kitų mokyklos darbuotojų (taip)

Smurtas mokykloje kasmet daro įtaką milijonų vaikų ir paauglių gyvenimams. Patyčios yra viena iš labiausiai paplitusių smurto mokykloje formų, paveikianti 1 iš 3 jaunuolių visame pasaulyje. Su mokykla susijęs smurtas dėl lyties gali būti apibrėžiamas kaip seksualinio, fizinio ar psichologinio smurto aktai arba grasinimai mokykloje ar aplink ją, taip pat elektroninėje erdvėje. Smurtiniai aktai yra vykdomi dėl lyčių normų ir stereotipų bei skatinami nevienodos galios dinamika tarp berniukų ir mergaičių.

V. Apskaičiuota, kad kiekvienais metais 12 milijonų mergaičių išteka iki joms sukanka 18 metų (taip)

Tai yra 23 merginos kas minutę arba beveik 1 mergina kas 3 sekundes. Kai mergaitės išteka iki 18 metų, tai dažnai reiškia jų mokymosi pabaigą. Vaikų santuoka padidina mergaičių smurto lygį ir pažeidžia mergaičių teises į sveikatą, išsilavinimą ir lygias galimybes.

PAPILDOMA INFORMACIJA IR REKOMENDACIJOS

Knygos:

- Dalia Leinartė, *Adopting and Remembering Soviet Reality. Life Stories of Lithuanian Women, 1945-1970*

Prof. D. Leinartė, viena žymiausių Lietuvos ir pasaulio lyčių politikos atstovių ir Jungtinių Tautų moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto narė, viena pirmųjų surinko išsamią pirminių šaltinių medžiagą (moterų, gyvenusių Sovietmečio Lietuvoje pasakojimus, propagandinius spaudos pranešimus ir kt.), šioje knygoje atskleidžianti istorinius adaptacijos modelius visuomenėje moterų vaidmenų, darbo ir šeimos srityse bei tyrinėjanti sovietinę tikrovę iš moterų teisių ir lyčių lygybės perspektyvų. Ši knyga – vertingas individualios ir kolektyvinės istorinės atminties šaltinis.

- Betty Friedan, *The Feminine Mystique*

Ši knyga, išleista 1963 m., yra plačiai priskiriama antrosios feminizmo bangos pradžia Jungtinėse Valstijose. Friedan metė iššūkį šeštajame dešimtmetyje plačiai paplitusiam įsitikinimui, kad „po 1949 m. amerikietė moteris turėjo tik vieną apibrėžimą – namų šeimininkė-motina.“ Šios moterys, tapusios klaidingų įsitikinimų sistemos aukos, laikėsi griežtos socialinės konvencijos, ištikimai laikėsi žurnaluose skleidžiamų įvaizdžių ir buvo priverstos ieškoti savo gyvenimo prasmės tik per šeimą ir namus. Šis novatoriškas kūrinys išlieka toks pat galingas ir svarbus ir šiuolaikinėje visuomenėje bei yra būtinas tiek kaip istorinis dokumentas, tiek kaip tyrimas apie moteris, gyvenančias vyrų dominuojamame pasaulyje.

Filmai/vaizdo medžiaga:

- Explained | Why Women Are Paid Less | FULL EPISODE | Netflix

<https://www.youtube.com/watch?v=hP8dLUxBfsU>

Diskusiniai klausimai peržiūrėjus:

- Kodėl vis dar egzistuoja moterų ir vyrų darbo užmokesčio skirtumas? Kaip tai aiškinama šiame vaizdo klipe?
- Kokie pavyzdžiai pateikiami šalių, kurios beveik panaikino moterų ir vyrų darbo užmokesčio skirtumą? Kaip tai buvo pasiekta?

Šaltiniai:

- Europos Taryba, Lyčių stereotipų įveikimas švietime, 2-osios Europos Tarybos nacionalinių lyčių lygybės centrų konferencijos pranešimas (2014),

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680590fe5>

- Europos lyčių lygybės institutas,

<https://eige.europa.eu/lt/thesaurus/terms/1153>

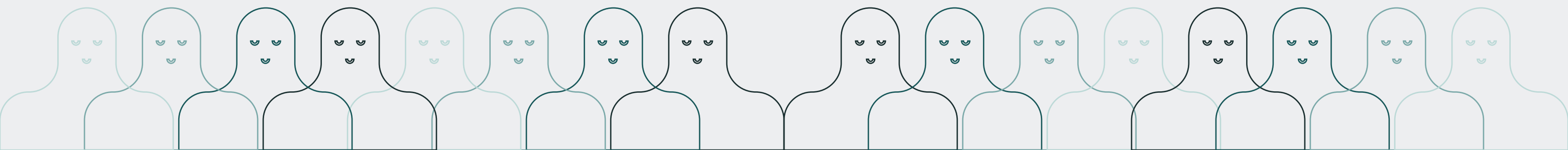
<https://eige.europa.eu/lt/thesaurus/terms/1222>

<https://eige.europa.eu/lt/thesaurus/terms/1185>

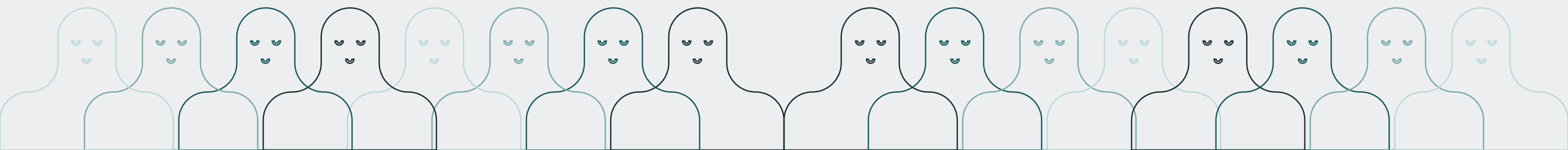
- LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija,

<https://socmin.lrv.lt/lt/naujienos/vyru-ir-moteru-atlyginimu-skirtumas-kaip-ketinama-jimazinti>

<https://socmin.lrv.lt/lt/moteru-ir-vyru-lygybe>

4. Žmogaus teisių gidas,
<https://www.zmogausiteisiugidas.lt/lt/temos/>
5. Jungtinių Tautų moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims,
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.20416>
6. Jungtinių Tautų lyčių lygybės ir moterų įgalinimo padalinys, Faktai ir statistika: smurto prieš moteris panaikinimas,
<https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/facts-and-figures>
7. Europos Tarybos Žmogaus teisių konvencija,
https://www.echr.coe.int/documents/convention_lit.pdf
8. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, "Kas yra lyčių lygybė?",
<https://www.lygybe.lt/lt/naujienos/kas-yra-lyciu-lygybe/1458>
9. Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje prevencijos ir kovos su juo (Stambulo konvencija),
https://manoteises.lt/wp-content/uploads/2017/05/STAMBULO-KONVENCIJA_OFICIALUS.pdf
10. Jungtinių Tautų Mergaičių švietimo iniciatyva,
https://www.ungei.org/10-questions-gender-equality-education?fbclid=IwAR1mZfjgz8PcEcYWW6pbhvcOgesRGsRPz9t0v9GaULaYoxSN_iMxky-UB4w#no-back

© Žmogaus teisių balsas
2021, Vilnius

www.ztbalsas.lt
info@ztbalsas.lt

